

ZAGREBAČKI KOLEKCIONARI DANAS

MILICA JAPUNDŽIĆ

Ideja predstavljanja privatnih zbirki široj kulturnoj publici, ponajprije grada Zagreba, začela se s osnutkom Kluba kolekcionara pri Muzeju Mimara, ustanovi koja je i sama nastala donacijom velike privatne zbirke, životnog djela Ante Topića Mimare. Poput brojnih drugih velikih privatnih zbirki, i Zbirka Mimara odlikuje se velikom raznorodnošću materijala - slike, skulpture, umjetnički obrt, arheološki predmeti - i njihova porijekla. Ovako široki interes velikoga kolekcionara imao je dobre i loše strane. Loša se strana ponajviše odrazila na umjetničku kvalitetu skupljenih umjetničkih djela. Tako se unutar pojedinih zbirki mogu naći djela koja s pravom možemo nazvati vrhunskima, ali i ona koje možemo uvrstiti u kopije iz 19. st., što je izravna posljedica samostalne procjene i odabira donatora, ali i općenite kolekcionarske klime u godinama između dva rata obilježene dražbama velikih zbirki poput zbirke *Baurat Schiller* u Beču 1929. god. ili zbirke *Alberta Figdora*, također u Beču 1930. god., koje su A. Topiću Mimari bile uzorom. Prodajni katalogi tih zbirki kao i brojnih drugih poznatih zbirki iz istog vremena, često s rukom ispisanim komentarima na marginama, nalaze se danas kao dio donatorove ostavštine u knjižnici Muzeja Mimara. Neki od spomenutih kataloga dražbi (ka-

talozi zbirke *Baurat Schiller*, zbirke dr. *Leopolda Seligmanna*) popraćeni su uvodnim tekstom Otta von Falkea, znamenitoga njemačkog povjesničara umjetnosti i direktora Berlinskih muzeja s kojim je i A. Topić Mimara održavao bliske veze i koji je u časopisu *Pantheon* objavio nekoliko studija predmeta iz zbirke Mimara (dvojezični reprint u *Studijama Muzeja Mimara I*). Prodajni katalog dijela zbirke Mimara dražbovne kuće *Frederik Muller & Cie* iz Amsterdama iz 1954. god. ponajbolje pokazuje istu vrstu odnosa prema umjetninama kao i navedene velike zbirke: raznorodnost i veliki vremenski raspon nastanka umjetnina. Neki od tada ponuđenih predmeta nisu više u zbirci Mimara, dok su oni koji su ostali uvedeni u prodajni katalog s atribucijama s kojima su kasnije ušli i u donaciju Mimara. Dobra strana širokoga kolekcionarskog interesa jesu skupljena umjetnička djela koja su rijetko zastupljena u hrvatskim muzejima, osobito ne u broju koji bi činio cijelu zbirku, kao što su zbirka umjetničkog obrta Kine, Japana i drugih zemalja Dalekog istoka, zbirka sagova i zbirka stakla donacije Mimara.

Nakon skidanja stalnog postava pred ratnom opasnošću u ljeto 1991. god. i s prvim smirivanjem stanja u razdoblju 1992. i 1993. godine, u Muzeju Mimara održane su za redom tri izložbe zagrebačkih poznatih i anonimnih kolekcionara. Kada je tročlana ekipa kustosa (Karolina Franc, Ljubica Ramušćak, Milica Japundžić) u ljeto 1992. započela pripreme izložbe, našla se na potpuno nepoznatom području s

popisom članova Kluba kolekcionara kao osnovom. Stoga je i postav izložbe *Zagrebački kolekcionari*, otvorene 14. rujna 1992., bio više revijalni pregled nego sustavna obrada materijala. No revijalni pregled upravo ponajbolje ocrtava i pravo stanje stvari.

Već prvi posjeti kolekcionarima - članovima kluba dale su ekipi uvod u bogatstvo ali i različitost sadržaja privatnih zbirki. Među imenima ističu se već znani kolekcionari poput mr. Bože Biškupića, promotora umjetnika i umjetnosti, i Josipa Depola, poznatoga likovnoga kritičara. Njihove zbirke, kao i zbirka Renate i Mire Azinovića, rezultat su suradnje i prijateljskih veza s krugom najpoznatijih suvremenih hrvatskih umjetnika. Poznati hrvatski slikari Ivan Lacković Croata i Ivan Rabuzin istodobno su i kolekcionari. U njihovim se zbirkama mogu naći predmeti umjetničkog obrta tipične građanske provenijencije kao što je češko i austrijsko bidermajer staklo u zbirci Lacković Croata ili francuska fajansa tvrtke Sarreguemines, te dalekoistočni porculan s kraja 19. stoljeća u zbirci Rabuzin, čime se stječe dojam da su ti predmeti kupljeni kao usputni ukras doma, dok pravu vrijednost zbirci čine, kao što su uostalom naglasili i sami umjetnici, slike i grafike. Stoga se na izložbi *Zagrebački kolekcionari* Ivan Lacković Croata po vlastitom izboru predstavio djelima talijanskih futurista i crtežima G. de Chirica i S. Dalija, a ekipa kustosa odabrala je iz umjetnikove zbirke još šest baroknih skulptura svetaca koje je umjetnik nabavio u

sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Središnjicu zbirke Ivana Rabuzina čine grafike starih majstora. U razdoblju kad je izložba pripremana ova grafička zbirka nije bila sređena, te je stoga na izložbi bila predstavljena serijom grafičkih listova s talijanskim vedutama iz druge polovice 18. st.

Književnik Pajo Kanižaj, poznat po vrlo vrijednoj zbirci najvećih imena hrvatskog slikarstva, predstavio se na izložbi s deset suvremenih grafika, među kojima se ističu djela velikih imena poput Picassa, Miroa, Braquea i Dalija.

Među zagrebačkim kolekcionarima nalaze se i poznata imena hrvatske politike - Milan Vuković, sudac Ustanovg suda, koji skuplja djela poznatih hrvatskih umjetnika, i dr. Franjo Kajfeš, krapinsko-zagorski župan, s vrlo širokim kolekcionarskim interesom koji se na izložbi predstavio standardnim građanskim primjerima umjetničkog obrta u stilu secesije.

Zbirka Milana Sporčića-Kosinjskog, obiteljska ostavština upotpunjena starim portretima, već je u nekoliko navrata obrađena, a na izložbi je bila predstavljena odabirom portreta među kojima su posebnu pozornost privukli oni s osobitostima hrvatskoga pučkog portretnog slikarstva XVII. stoljeća i skicama Hermana Bolléa.

No najvredniji doprinos izložbe *Zagrebački kolekcionari* kulturnoj slici grada Zagreba je izlaganje umjetničkih djela iz široj javnosti nepoznatih zbirci naših sugrađana. Mnogi od njih željeli su na izložbi ostati

anonimni pa i ovom prigodom poštuju njihovu volju.

Ove se zbirke mogu podijeliti u tri osnovne vrste:

1. zbirka obiteljske ostavštine
2. zbirka djela hrvatskih likovnih umjetnika
3. kombinirana zbirka.

1.

Tipičan primjer zbirke obiteljske ostavštine je zbirka Aleksandra Zundera della Torre, nasljednika plemićke obitelji. Sadržava vrlo vrijedne primjerke bidermajerskog stakla češkog i austrijskog porijekla, europski i dalekoistočni porculan 19. st., te posebno vrijedan par vaza s poklopcem u delftskoj fajanski s početka 18. st., kao i grupu minijaturnih portreta iz razdoblja empira i bidermajera. Na izložbi su iz ove zbirke bile predstavljena i dva ulja na dasci: *Portret mladića* i *Interijer*, španjolske slikarske škole iz 17. st., i dva komada namještaja od kojih je komoda natpisom datirana u 1770. god., a "renesansnom" bi stolcu trebalo utvrditi originalnost.

2.

Zbirku dr. Josipa Kovačića odista ne treba predstavljati jer je poznati kolekcionar slikarstva spasio od zaborava, a često i od propasti slikarska djela hrvatskih umjetnika čija imena ne spadaju u komercijalni vrh kolekcionarskog interesa. Na izložbi *Zagrebački kolekcionari* predstavio se djelima četiriju hrvatskih slikara čiji se opus može stilski svrstati u neoklasicizam i art-déco. Popraćene sjajnim predavanjem i tekstom Tonka Maroevića *Stil više nego*

čovjek, te su slike postale izložba u izložbi i zatvorena cjelina postava.

Zbirka slika jednoga zagrebačkog inženjera ne pobuđuje čuđenje svojom veličinom već pomnim odabirom slika unutar opusa pojedinih autora. Među izloženim djelima iz ove zbirke posebno treba izdvojiti Račićev *Autoportret* i dva izuzetna Stančićeva platna *Obrisi* i *Stari plakati*, koji svojim originalnim pristupom boji i formi daleko nadilaze brojne standardne slike prepoznatljiva slikareva stila.

3.

Kombinirana zbirka najčešći je rezultat anonimne kolekcionarske djelatnosti. Podloga ovih zbirki je često obiteljska ostavština koju čine predmeti iz svakodnevnog života dobrostojeće građansko-plemićke obitelji; sitni inventar, osobni predmeti poput svečanih damskih rukavica, torbica ili kotiljona za bal, spomenari, stari albumi s fotografijama, a u pojedinim slučajevima, kao u obiteljskoj ostavštini gospođe Vlaste Novak, mogu se naći vrhunski antikviteti, osobito vrijedni stilski namještaj, austrijsko i češko bidermajersko staklo, srebro, porculan i keramika čiji je odabir činio osnovu izloženog umjetničkog obrta. Ova zbirka posjeduje i raritete poput pribora za pisaći stol, bečkog rada u stilu art-décoa i vaze u metalnom okviru proizvedene u Wiener Werkstätte Josefa Hoffmanna. U već prepuni ambijent njezin je supruga, gospodin Veljko Novak, unio bogatu, godinama prikupljanu i brižno odabranu zbirku slika najpoznatijih hrvatskih umjetnika poput Babića, Detonija, Gecana,

Račkog, Varlaja, Trepše, Becića, Motike, Šulentića, Crnčića, Vidovića, Svećnjaka, B. Čikoš-Sesije, Anke Krizmanić, kao i skulpture u malim formatima Kršinića, Kerdića, Lozice.

Sličnog je profila i zbirka gospođe Mirne Flögel Mršić, također prebogata vrijednim komadima namještaja, stakla i porculana, kao i osobnim predmetima pojedinih znamenitih osoba. Vlasnica je zbirku upotpunila izvanserijskom keramikom Zsolnay u stilu secesije s prijelaza stoljeća, izloženu na *Zagrebačkim kolekcionarima*, i art-décoom iz dvadesetih godina ovog stoljeća predstavljenih na izložbi Zagreb 1900.-1930. Obiteljskim vezama gospođa Flögel Mršić nasljednica je opusa još jednoga zaboravljenoga hrvatskog slikara Dragana Melkusa, Münchenskog studenta, koji je nakon dekreta Ise Kršnjavoga iz 1892. o imenovanju na mjesto profesora proveo svoj život u Vukovaru i Osijeku. Život u provinciji odredio je i njegov daljnji pristup slikarstvu pa su na izložbi prevladavali pejzaži u tehnici pastela. No ono što je moglo postati nedostatkom, možda se u Melkusovu slikarstvu pretvorilo u prednost. Daleko od pomodnosti slikarskih pravaca, umjetnik je na najbolji način iskoristio sve osobitosti pastela stvarivši pejzaže nezaboravna melankoličnog ugođaja u slijedu godišnjih doba.

U odabiru eksponata ekipa izložbe pregledala je djelomično dvije materijalom vrlo raznorodne zbirke čiji su vlasnici željeli ostati nepoznati. Zbirka jednoga zagrebačkog liječnika ukupnim brojem predmeta najveća je od pregledanih. Sa-

država predmete najrazličitijeg porijekla, a raspon vrijednosti kreće se od vrhunskih djela slika umjetnika *zagrebačke šarene škole*, među kojima se osobito ističu portreti Vlahe Bukovca, te djela Medovića i Crnčića i umjetničkog obrta s japanskim Imari porculanom 18. i 19. st., tanjurom od delftske fajanse s 18. st. i posebno kutijom u mekom Sevres porculanu iz 1753. godine oslikanom genre-scenom s potpisom umjetnika - do prosječnih komada iz druge polovice 19. stoljeća. Među slikama starih majstora ove zbirke izdvajaju se kvalitetom djela pripisana talijanskim slikarima s kraja 16. i iz prve polovice 17. st. (G. Carpioni, B. Strozzi, J. da Palma Ml., G. Bassano).

Jedna se zbirka prvi put na izložbi predstavljena javnosti, ipak sadržajem izdvojila od niza sličnih. Dvije su zagrebačke gospođe za vrijeme svoga dugogodišnjeg boravka u Ekvadoru skupile vrijednu arheološku zbirku artefakata drevnih indijanskih naroda čije su se kulture vremenski smjenjivale na tom području. Uz arheološku zbirku posjeduju i zanimljive predmete pučke umjetnosti i umjetničkog obrta. Šteta je što u nedostatku sredstava zagrebački muzeji nisu zainteresirani za otkup ove zbirke, jer bi gospođe zasigurno najradije vidjele svoje predmete i umjetnine u njihovim vitrinama.

Izložba *Zagreb u privatnim zbirkama* obuhvatila je umjetnička djela i dokumente iz zagrebačke povijesti koristeći se najviše materijalima iz već navedenih zbirki, osobito zbirke dr. Josipa Kovačića i Veljka Novaka, te nekih novih poput zbirke

odvjetnika Darka Sagrača, koja kombinira obiteljsko naslijeđe, osobito dokumentaciju, i nedavno nabavljena umjetnička djela.

Potaknuti ovim iskustvima ekipa izložbe predložila je kolegama muzealcima tematsku izložbu *Zagreb 1900.-1930.* uz Međunarodni dan muzeja 18. svibnja 1993. Izložba je predstavila dokumente i umjetnička djela iz fundusa ustanova i umjetnička djela iz privatnih zbirki. Ovaj put ograničena vremenskim razdobljem, izložba je sustavnije i konciznije obuhvatila predmete u stilu secesije i art nouveau koji su vrijednim primjercima dobro zastupljeni u nekoliko zagrebačkih privatnih zbirki. Pored već predstavljenih zbirki Mirne Flögel Mršić, Vlaste Novak i obitelji Kraševac bile su izložene i nove, poput zbirke obitelji Juginović s jedaćim servisom zagrebačke tvornice porculana. Porculanske figurice Rosenthal iz dvadesetih godina ovog stoljeća iz iste zbirke, na žalost, nisu bile izložene. Zbirka Ostrogović ponajbolje ocrta postojeću situaciju jer je registrirana zbirka umjetnina. Ugovorom su obuhvaćene isključivo skulpture i slikarstvo, dok je umjetnički obrt potpuno zanemaren. No, pravo iznenađenje izložbe bilo je staklo iz zbirki obitelji Bulaić i Rakočević, inače poznatih zagrebačkih antikvara, s djelima Emile Gallèa, braće Daum i Renèa Laliquea, kao i namještaj firme Thonet iz istih zbirki. Postojanje tih vrijednih predmeta kao i stručni odabir potvrđuju postojanje putova kojima se vrijedne umjetnine sele iz obiteljskog kruga na privatno tržište

umjetninama, a potom se prema vrijednosti odabiru za trajno vlasništvo onih koji se na tom tržištu ponajbolje snalaze. Nakon ovoga fragmentarnog istraživanja fenomena kolekcionarstva u Zagrebu može se izdvojiti nekoliko zanimljivih detalja. Prije svega, kolekcionara ima puno više među našim sugrađanima nego što bi se dalo naslutiti iz općega materijalnog stanja. Velika većina njih su obični ljudi koje svakodnevno susrećemo u gradu, stanuju u običnim, često skućenim stambenim uvjetima i najčešće nisu bogati, ali za pravoga strasnog skupljača umjetnina materijalni status nije osnovno polazište. Većina ih je, prema vlastitom iskazu, započela također skromno, kupnjom tek ponekog predmeta, potom ih je zahvatila prava strast prema slikama ili antikvitetima u koje su ulagali i posljednji novac samo da bi mogli nabaviti nešto što im je kao kolekcionarima posebno zapelo za oko. Tako je stvoren velik broj zbirki najrazličitijeg sadržaja u kojima su predmeti različite umjetničke kvalitete i porijekla kao odraz vrijednosti umjetnina koje se mogu naći na nepriznatom, ali ipak postojećem dugogodišnjem privatnom tržištu umjetninama, rezultiralo je sveprisutnim kaosom u pogledu potvrde autentičnosti umjetnina, i posebno u pogledu njihove materijalne vrijednosti. Stoga su kolekcionari prisiljeni snalaziti se sami uz pomoć kataloga i godišnjih pregleda ponude i cijena poznatih dražbovnih kuća poput Christie's, Sotheby's, Lempertz, Dorotheum u potrazi za tržišnom vrijednosti vlastite ili ponudene

mu umjetnine. U ovom vremenu ratne oskudice, ali i novih tržišnih odnosa, osobito je aktivno privatno tržište umjetninama, jer su nasljednici nekada bogatih i uglednih zagrebačkih obitelji, često stariji ljudi, prisiljeni ponuditi vrijedne predmete iz svoje ostavštine radi rješavanja nekih osnovnih egzistencijalnih problema. Tako će ponuda i potražnja, a ne stvarna vrijednost, odrediti cijenu umjetnine, u pravilu na štetu prodavača, a potom će privatnim kanalima umjetnina doći do novog vlasnika. Pri tome će osiromašeni muzeji najslabije proći, jer u nedostatku sredstava za osnovnu djelatnost teško da će se naći dodatna za otkup umjetnina muzejske vrijednosti. Novootvorene trgovine antikvitetima posebna su priča, te ih i osim izuzetaka, kao i sajmove antikvitetima mogu preporučiti samo vrsnim poznavateljima i stručnjacima, koji će moći sami odrediti stvarnu vrijednost ponuđenih predmeta i umjetnina.

Na kraju se nameće pitanje kako potaknuti doniranje umjetnina gradu Zagrebu i njegovim muzejima kako bi se svima za budućnost sačuvala najvrednija umjetnička djela iz prošlosti grada i kulture življenja njegovih građana. Na žalost, u ovakvim prilikama gdje se prodajom umjetnina rješavaju osnovni materijalni problemi i gdje gradu već darovane zbirke nisu ni sustavno obrađene, ni zaštićene, niti predstavljene publici, teško da će se ijedan kolekcionar odlučiti svojom donacijom obogatiti umjetničku baštinu grada.

Samo sustavnom obradom i stručnom službom koja bi se trajno brinula o

donacijama i njihovoj prezentaciji može se potaknuti darovanje umjetnina, a stihijsko stanje na privatnom tržištu umjetnina sredit će se tek osnutkom dražbovne kuće i s time pretvorbom privatnog i javnog tržišta s potvrđenim vrijednostima i prema tome oblikovanim cijenama.